

РІВЕНЬ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

Сьогодні, як ніколи, стала очевидною вирішальна роль особистісного фактору в навчально-виховному процесі сучасної школи. Особистість вчителя, керівника педагогічного колективу — ось що визначає перш за все долю школи, якість виховання і навчання учнів.

Загальновідомо, що різні види діяльності вимагають від людини відповідних властивостей, якостей, якими не всі володіють в однаковій мірі. Великий учений давнини Гіппократ намагався класифікувати людей за конституційно-морфологічними ознаками, щоб визначити їх схильність до того чи іншого виду.

Інтерес до проблеми індивідуальних особливостей здібностей людини проявляв і М.Чернишевський. Він зазначав: “Ви кульгавого зробили покривельником, глухого музикантом, безсилою боягуза кучером: що є дивного якщо і покривельник ваш, і музикант, і кучер — всі однаково погано виконують свою справу? Якби ви вчинили розумно, почекавши коли можна буде розрізнати якості цих людей і доки вони не зрозуміють до чого вони придатні, тоді і результати були б не ті: одному глухість не заважала б стати добрим покривельником, іншому боягузливість — хорошим скрипалем, третьому кульгавість — хорошим кучером. Ваше свавілля не дало розвитку людям і переплутало спеціальності — в результаті одержали: необґрунтованість, неосвіченість і відсутність чесності” [1, 249-250].

Особливо згубне значення має вибір випадковими людьми професії педагога, що позначається на організації навчально-виховного процесу у школі. Педагогічну діяльність слід зараховувати до тих видів діяльності, для яких зміст і характер стосунків між її учасниками є запорукою її успіху.

Вплив вчителя на особистість учня з метою зміни його поведінки, переконань, стилів ставлень до самого себе та інших, формування якостей особистості та ціннісних орієнтацій вважається виховною дією. Засобами такого впливу є слово, міміка, вчинок, дія, а успіх його залежить від особливостей тих хто впливає і на кого впливають, від ситуації, від вибору засобів, характеру стосунків між вчителем та учнями.

Вчені дослідили, що на уроці виникає від 25 до 150 ситуацій психологічної несумісності вчителя і учнів які педагоги не контролюють, а отже і не досягають повної взаємодії у навчанні і вихованні. Про це слід знати не тільки вчителям-початківцям, але і всім нам, коли ведемо мову про важливість взаємин на уроці, про співробітництво та співтворчість. У подібних ситуаціях певною мірою відображається рівень підготовки вчителя до педагогічної взаємодії з дітьми. Деякі із ситуацій можуть викликати сумніви читачів щодо готовності вчителів до такої взаємодії через грубі порушення норми педагогічної етики у їх діях, але це реальне життя школи і потрібно знайти непрості шляхи конкретної допомоги вчителям.

З метою психологічного самопізнання, уточнення професійної придатності та з’ясування рівня розвитку професійних здібностей студентів на підставі того який вихід вони знаходять з описаних педагогічних ситуацій, проведено дослідження. Нас цікавили не всі випадки життя, а так звані педагогічні ситуації, пов’язані із сферою навчання та виховання дітей, а саме використано методіку “Педагогічні ситуації” [2, 429-434].

Активними учасниками таких ситуацій, головними виконавцями важливіших професійних ролей у них були студенти 2-го та 3-го курсів факультету фізичного виховання (ФВ) — всього 51 чоловік, та 2-го курсу факультету підготовки вчителів початкових класів (ПВПК) — 29 студентів. У всіх — заочна форма навчання. Всього обстежено 80 чоловік. Статистичні дані розраховано для кожного факультету окремо (див табл.1).

Таблиця 1. Загальні показники обстежуваних

№	Стаж	Чоловіки				Жінки			
		ФВ		ПВПК		ФВ		ПВПК	
		кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
1	до 3-х років	41	80,3	—	—	7	13,7	11	38
2	3-5 років	1	1,97	—	—	—	—	6	20,7
3	більше 5 років	1	1,97	—	—	1	1,97	12	41,3

Оцінка в балах різних варіантів відповідей на “Педагогічні ситуації” кожного обстежуваного дала можливість виявити середню оцінку його педагогічних здібностей. За даною методикою розрізняють: високорозвинені педагогічні здібності (середній бал більше 4,5); середньо розвинені педагогічні здібності (від 3,5 до 4,4 бала); слаборозвинені педагогічні здібності (менше 3,4 бала) (табл. 2).

Таблиця 2. Показники здібностей

№	Здібності	Чоловіки				Жінки					
		Факультет		ФВ		ПВПК		ФВ		ПВПК	
		кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%		
1	високорозвинені	14	27,5	0	0	2	3,9	14	48,3		
2	середньорозвинені	27	52,9	0	0	6	11,8	14	48,3		
3	слаборозвинені	2	3,9	0	0	0	0	1	3,4		
	Всього	43	84,3	0	0	8	15,7	29	100		

Наведені дані вказують на те, що 77 обстежуваних (96,25%) мають професійні здібності, які характеризуються як високорозвинені та середньо розвинені. Отже, спрямованість на педагогічну діяльність ними зроблена вірно.

Аналіз варіантів відповідей словесної реакції із числа запропонованих на кожну з 14 педагогічних ситуацій дає змогу відібрати ті, які на думку обстежуваних, вважаються найбільш правильними (табл. 3).

Таблиця 3. Ситуації та їх розв’язок

№	Ситуація	Словесна реакція
1	2	3
1	Ви розпочали урок, всі учні заспокоїлись, настала тиша і раптом в класі хтось голосно засміявся. Коли ви, ще не встигнувши нічого сказати, здивовано подивились на учня який засміявся, він, дивлячись прямо в очі, заявив: “Мені завжди смішно дивитись на вас і хочеться сміятись, коли ви розпочинаєте заняття”.	“Люблю веселих людей”. “Ну й ради Бога!”
2	На початку заняття або вже після того, як ви провели декілька занять, учень заявляє вам: “Я не думаю, що ви, як педагог, зможете нас дещо навчити”.	“Тобі просто не хочеться вчитись”. “Давай поговоримо про це детально. В моїй поведінці, мабуть, є щось таке, що викликає у тебе таку думку”.
3	Вчитель дає учневі завдання, а той не хоче його виконувати і при цьому заявляє: “Я не хочу це виконувати!”	“Не міг би ти пояснити, чому?” “Тим гірше для тебе, залишайся неуком. Твоя поведінка схожа на поведінку людини, яка на зло своєму обличчю хотіла б відрізати собі носа”.
4	Учень, розчарований своїми навчальними успіхами, має сумніви щодо своїх здібностей і в тому, що йому колись вдасться як слід зрозуміти і засвоїти матеріал, каже вчителю: “Як ви думаєте, чи вдасться мені колись вчитись на відмінно і не відставати від інших дітей у класі?”	“Чому ти маєш сумніви щодо себе?” “Багато залежить від того, як ми з тобою будемо працювати”.
5	Учень каже вчителю: “На два наступних уроки, які ви проводите я не піду, тому, що в цей час хочу піти на концерт молодіжного ансамблю (варіанти: погуляти з друзями, побувати на спортивних змаганнях в якості глядача, просто відпочити від школи)”.	“Я тебе розумію: відпочивати, ходити на концерти, бувати на змаганнях, спілкуватись з друзями — дійсно цікавіше, ніж вчитись у школі. Проте, я хотів би знати, чому саме це так важливо для тебе”. “Це — твоя справа, тобі ж складати екзамен (залік). Прийдеться все одно

		звітуватись за пропущені заняття, я потім тебе обов'язково спитаю”.
6	Учень, побачивши вчителя, коли той зайшов до класу, каже йому: “Ви виглядаєте дуже втомленим”.	“Ти — дуже уважний, спасибі за піклування!” “Не хвилюйся, це не завадить нашим заняттям”.
7	“Я відчуваю, що заняття які ви проводите, мені не допомагають”, — каже учень вчителю і додає: “Я взагалі думаю кинути заняття”.	“А що, якщо нам попрацювати разом над вирішенням твоєї проблеми?” “Можливо, твою проблему можна вирішити якимось інакше?”
8	Учень каже вчителю, демонструючи зайву самовпевненість: “Немає нічого такого, щоб я не зумів виконати, якби захотів. У тому числі мені не важко засвоїти й предмет, який ви викладаєте”.	“Не сумніваюсь у цьому, тому що знаю, якщо ти захочеш, тоді у тебе все виходить”. “Зайва самовпевненість шкодить справі”.
9	У відповідь на відповідне зауваження учень каже, що для того, щоб засвоїти навчальний предмет, йому не потрібно багато працювати: “Мене вважають досить здібною людиною”.	“Це тим більш повинно спонукати тебе прикладати більше зусиль до навчання”. “Багато людей вважають себе досить здібними, проте не всі насправді є такими”.
10	Учень каже вчителю: “Я знову забув принести зошит (виконати домашнє завдання, тощо)”.	“Я хотів би знати, чому?” “У тебе, мабуть, не було для цього можливості?”
11	Учень у розмові з вчителем каже йому: “Я б хотів, щоб ви ставились до мене краще, ніж до інших учнів”.	“Я б хотів знати чому я повинен саме тебе виділяти серед решта учнів”. “Як ти думаєш, як насправді я до тебе ставлюсь?”
12	Учень, висловивши вчителю свої сумніви щодо можливості хорошого засвоєння предмету який він викладає, каже: “Я сказав вам про те, що мене хвилює. Тепер ви скажіть, у чому причина цього і як мені бути далі?”	“Давай почекаємо, попрацюємо і повернемося до обговорення цієї проблеми через деякий час. Я думаю, що нам вдасться її вирішити”. “Не хвилюйся, і в мене свого часу нічого не виходило”.
13	Учень каже вчителю: “Мені не подобається те, що ви говорите і захищаєте на заняттях”.	“Я маю надію, що надалі, в процесі наших занять, твоя думка зміниться”. “А що тобі самому подобається і ще ти готовий захищати?” “Чому?”
14	Учень, чітко демонструючи своє погане ставлення до когось з товаришів класу, каже: “Я не хочу працювати (вчитись) разом з ним”.	“Але він теж не захоче після цього працювати (вчитись) з тобою”. “Чому?”

На думку вчителів, запропоновані варіанти “розв’язку” ситуацій допомагають осмислити власний досвід “виходу” із ситуації, виявити помилки та прорахунки у своїй поведінці і не повторювати їх. Таким шляхом вчитель має змогу приймати рішення без зайвих емоцій, уникаючи традиційних мір впливу. Не слід вважати, що запропоновані шляхи “розв’язку” ситуацій та зроблений психологічний аналіз вирішить всі проблеми у взаємостосунках. Вони лише зменшать число помилок, які можуть бути допущені вчителем.

Аналіз варіантів вирішення ситуацій сприяє не тільки формуванню педагогічних умінь і навичок, але включається до процесу набуття вчителем тих якостей його особистості, які потрібні в роботі з дітьми, визначають індивідуальний стиль взаємостосунків учителя з учнями.

Аналіз ситуацій не зводиться до засвоєння алгоритмів дій вчителя за чітко розробленою схемою. Тут знання вікових особливостей і прийомів впливу на учня є недостатнім, потрібно

“відчувати дитину”, розуміти свою відповідальність за розвиток її індивідуальності. Саме так поводить себе “неординарний вчитель”.

Своє завдання ми вбачали у тому, щоб привернути увагу до таких знайомих і водночас загадкових психолого-педагогічних ситуацій, поміркувати над тим, чи все правильно враховуємо у своєму ставленні до тих чи інших вчинків, чи не вбачаємо зле там, де тільки веселе і навпаки.

Психолого-педагогічний аналіз наведених даних про застосування прийомів педагогічного впливу дає змогу сформулювати провідні узагальнені вимоги до їх розробки і використання, а саме:

- прийом повинен відзначатися новизною та несподіваністю його використання у сполученні з надійністю і випробовуваністю;
- прийом має відповідати ситуації, що склалася, та логіці виховного процесу;
- бути евристичним, спонукати вихованця шукати вихід із ситуації яку створив педагог;
- враховувати вікові та індивідуальні особливості школяра, реальні можливості педагогів та матеріальної бази.

Одержані результати вказують на те, що вчитель повинен працювати творчо, намагатися будувати управління учнями не як прямий вплив, а створювати умови, за яких учень приймає правильне рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Могилевский Б. Жизнь Пирогова. — М., 1963. — С.249-250.
2. Немов Р.С. Психология. В 3 кн.: — Кн.3: — Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика. — М.: Просвещение, 1995. — С. 429-434.

Мешко Галина, Мешко Олександр^(ЗМІСТ 224)

Психологічний клімат у педагогічному колективі фактор соціалізації особистості школяра

Основним орієнтиром виховання підростаючого покоління є формування повноцінної особистості, яка, з однієї сторони, втілює якість і властивості, що є загальноприйнятими цінностями і характеризують її як неповторну індивідуальність, а з другої сторони, яка виступає активним і повноправним представником нашого суспільства.

Відомо, що людина не народжується особистістю. Вона стає такою під впливом всієї сукупності природних, соціальних, психологічних і духовних чинників, і, насамперед, у процесі взаємодії з соціальним середовищем через освіту і виховання, пізнання культури свого суспільства і спілкування з оточуючими її людьми тощо.

Вже в самій сутності виховання закладено ідею, що становлення особистості відбувається у процесі засвоєння й активного відтворення нею соціального досвіду. Видатний вітчизняний педагог В.О.Сухомлинський стверджував: “У людині її людські риси формуються тільки тому, що з першого подиху свого життя вона – істота суспільна. Суспільна сутність людини виявляється в її стосунках, взаєминах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи в стосунки з іншими людьми, які задовольняють її матеріальні і духовні потреби, дитина включається в суспільство, стає його членом“ [4, 448]. Процес входження індивіда до суспільства, коли він перетворюється у повноцінну особистість, набуваючи якостей, необхідних для життєдіяльності в суспільстві, називають соціалізацією.

У загальному процесі прилучення індивіда до соціуму і розвитку його соціально-психологічних характеристик найважливішим вважається шкільний етап. Із вступом дитини до школи значно розширюється коло її спілкування, урізноманітнюється рольовий діапазон, зростає значення навчання і праці, поступово посилюється роль власної активності особистості в її соціалізації. Поряд із школою інститутами соціалізації на цьому етапі виступають також